

Ana Milojević*

*Fakultet političkih nauka,
Univerzitet u Beogradu*

Učešće građana u savremenom novinarstvu: konceptualna rasprava^{1,2}

Apstrakt

Rad problematizuje mnoštvo termina kojima se u akademskoj literaturi imenuje učešće građana u procesima proizvodnje vesti. Na osnovu pregleda literature, razmatraju se termini participativnog, građanskog i umreženog novinarstva – njihov nastanak, značenje, načini definisanja i upotrebe. Osim diskusije o postojećem kriterijumu za razdvajanje koncepata građanskog i participativnog novinarstva, vrši se sistematizacija pojmova participativnog, građanskog i umreženog novinarstva primenom bazičnog modela komunikacionog procesa. Na osnovu teorijske rasprave i ponuđene sistematizacije, participativno novinarstvo se nudi kao ujedinjujući pojam kojim se najbolje može obuhvatiti savremena transformacija novinarstva kao sistema.

Ključne reči:

građansko novinarstvo, participativno novinarstvo, umreženo novinarstvo, publika, studije novinarstva, definicija, pojam

* anamilojevic@gmail.com; ana.milojevic@fpn.bg.ac.rs

¹ Rad je proistekao iz doktorske disertacije „Promena uloge profesionalnih komunikatora u informacionom društvu”, odbranjenom na Univerzitetu u Beogradu, Fakultetu političkih nauka.

² Rad je nastao u okviru naučno-istraživačkog projekta Univerziteta u Beogradu – Fakulteta političkih nauka, *Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu* (179076), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

UVOD

Od početka dvadeset prvog veka primetan je nagli porast učešća nezavisnih pojedinaca u procesu proizvodnje vesti. Razvoj interneta i brojnih uređaja za pristupanje internetu otvorili su čitav horizont mogućnosti za javno izražavanje mišljenja. Ujedno, vreme dominacije masovnih medija i novinarstva koje su obavljali isključivo profesionalci polako jenjava. Danas se građani kao amateri mogu izražavati poput novinara u formi bloga, iznositi svoje stavove o objavljenim medijskim sadržajima putem komentara, koristi društvene mreže za deljenje i analizu vesti, kreirati sopstvene medije pomoću *Youtub*-a i tako dalje. Dakle, prema sopstvenom nahodanju pojedinci se uključuju u kreiranje javno relevantnih poruka na veoma različite načine, počev od republikovanja (deljenja) ili komentarisanja proizvoda tradicionalnih medija pa do stvaranja delimično ili potpuno originalnih sadržaja u različitim modalitetima (audio, video ili tekst) i žanrovima. U skladu sa tim, savremenu javnu sferu obeležava tenzija i rivalitet između profesionalnih i ne-profesionalnih aktera koji pretenduju na ispunjavanje iste društvene uloge – informisanje građana o važnim zbivanjima i temama. Mnoštvo oblika i vrsta komunikacionih aktivnosti građana koje pariraju tradicionalnom novinarstvu se imenuju brojnim terminima. Granice značenja između ovih termina su veoma tanke a upotreba nedosledna, što dovodi do izvesne kakofonije u akademskom diskursu, otežavajući uporedivost istraživanja i rezultata, kao i mogućnost generalizacije prikupljenih podataka i uobličavanja novih teorija, koje nedostaju studijama medija i novinarstva.

Studije medija i novinarstva su interdisciplinarne i oblikovane uglavnom teorijama srednjeg obima, koje su preuzete iz srodnih, humanističkih i društvenih nauka. Zbog toga, mnogi autori ukazuju na nedostatak teorijske usklađenosti, prepoznatljive akademske kulture, kao i meta teorijskih razmatranja unutar studija medija i novinarstva³. Preciziranje konceptualnog aparata je značajno za dalji razvoj, razgraničavanje i teorijsko utemeljenje ove naučne oblasti. Posebno je važno raspravljati o terminologiji koja se odnosi na nove komunikacione prakse, koje su zbog tempa razvoja gotovo neuhvatljive za istraživače i teoretičare. Dakle, kako bi se umanjila fragmentarnost studija no-

³ Mark Deuze, "Journalism studies beyond media: On ideology and identity", *Ecquid Novi: African Journalism Studies*, Vol. 25, no. 2, 2004, pp. 275–293.

Martin Loeffelholz and Quandt Thorsten, "Journalism theory: Developments in German speaking countries", *Ecquid Novi: African Journalism Studies*, Vol. 26, no. 2, 2005, pp. 228–246.

Karin Wahl-Jorgensen and Thomas Hanitzsch, "Introduction: On why and how we should do journalism studies" in Karin Wahl-Jorgensen and Thomas Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies*, Routledge, New York, 2008, pp. 3–16.

vih komunikacionih fenomena neophodna je terminološka preciznost. Ona vodi teorijskom uopštavanju a potom i sagledavanju širih društvenih implikacija veoma brzih, istorijski nezabeleženih, promena u domenu ljudske komunikacije. U skladu sa tim, ovaj rad teži da doprinese teorijskoj diskusiji o različitim pojmovima koji se koriste za imenovanje i proučavanje komunikacije građana u ulozi profesionalnih komunikatora.

FORMULISANJE PROBLEMA: KONCEPTUALNI PLURALIZAM U VEZI SA KOMUNIKACIONIM AKTIVNOSTIMA GRAĐANA U JAVNOJ SFERI

Praktikovanje uloga profesionalnih komunikatora od strane građana se imenuje čitavom paletom termina koju teoretičari konstantno dopunjuju. Aktivnosti pojedinaca ili grupa građana u procesu sakupljanja, oblikovanja, analiziranja i objavljivanja vesti i informacija, naziva se samoniklo (*grassroots*) novinarstvo⁴, participativno novinarstvo⁵, umreženo – *network*⁶ novinarstvo, kao i građansko novinarstvo⁷. Romi Frolih (Romy Fröhlich) sa saradnicima ovu pojavu naziva „terminološkom inflacijom“, ili čak „hiperinflacijom“⁸. Terminološka (hiper)inflacija je praćena nekonzistentnom upotrebom koja se negativno odražava na studije medija i novinarstva na nekoliko načina.

Najpre, različiti autori koriste različite termine za imenovanje i razmatranje istih komunikacionih praksi i obratno, različite komunikacione prakse se imenuju istim terminima. U tom smislu, Šterfan Boshart (Stefan Bosshart) i Filomen Šonhagen (Philomen Schoenhagen) komentarišu građansko novinarstvo kao „maglovit termin“ koji se upotrebljava za raznorodne fenomene počevši od „pisanja bloga do komentaranja vesti na veb sajtovima tradici-

⁴ Dan Gillmor, *We the media: Grassroots journalism by the people, for the people*, O'Reilly Media, 2006.

⁵ Shayne Bowman and Chris Willis, “We media”, *How audiences are shaping the future of news and information*, The Media Center at The American Press Institute. Also published online in HTML: www.hypergene.net/wemedia/, 2003.

⁶ Ansgard Heinrich, *Network journalism: Journalistic practice in interactive spheres*, Routledge, New York, 2011.

⁷ Luke Goode, “Social news, citizen journalism and democracy”, *New Media & Society*, Vol. 11, no. 8, 2009, pp. 1287–1305.

⁸ Romy Fröhlich, Oliver Quiring and Sven Engesser, “Between idiosyncratic self-interests and professional standards: A contribution to the understanding of participatory journalism in Web 2.0. Results from an online survey in Germany”, *Journalism*, Vol. 13, no. 8, 2012, pp. 1041–1063.

onalnih medija”⁹. Sa druge strane, Džonatan Skot (Jonathan Scott) sa saradnicima ističe da je nedosledna upotreba termina (građansko, participativno novinarstvo, društvene vesti, sadržaj koji kreiraju korisnici i njima slični) u vezi sa različitim tehničkim sistemima koji podržavaju izveštavanje prerasla u akademski manir¹⁰. Pregledom 66 radova utvrđeno je da se isti sistemi opisuju različitim, često kontradiktornim terminima: „Na primer *The Huffington Post* Bruns i Hajfild (Bruns and Highfield 2012), nazivaju „građanskim novinarstvom” a Kwak sa saradnicima (Kwak et al. 2010) mejnstrim vestima „mainstream news”; *Slashdot* je opisivani brojnim terminima, uključujući „građansko novinarstvo” (Bruns and Highfield 2012), „participativno” (Domingo et al. 2008, 331), „društvene vesti” (Lerman and Ghosh 2010), „alternativne” (Bruns 2006), kao i štampa ‘the press’ (Lih 2004)”¹¹.

Hiperinflacija termina i njihova nedosledna upotreba umanjuju vrednost pojmovnog aparata za razmatranje savremenog žurnalizma. Ukoliko se isti komunikacioni sistemi, platforme ili prakse podvode pod različite pojmove (građansko, participativno, umreženo novinarstvo) onda tokovi saznanja o njihovom funkcionisanju mogu teći paralelno i nepovezano. Takođe, kada se isti koncepti primenjuju za proučavanje raznorodnih komunikacionih praksi onemogućava se uporedivost istraživanja. Obe manjkavosti sprečavaju generalizaciju naučnih saznanja i unapređivanje postojećih, odnosno uspostavljanje novih teorija. Ovo je posebno važno u oblasti koju karakteriše manjak meta-teorijske refleksije, odnosno „nedostatak saznanja o tome kako su studije novinarstva oblikovane, sa jedne strane teorijama i perspektivama u nastajanju, i prilagođavanjem starih teorija sa druge strane”¹². Zbog toga je neophodno insistirati na preciziranju značenja različitih termina i na njihovoj doslednoj primeni. U skladu sa tim, ovaj rad raspravlja o tri najzastupljenija termina koja se u literaturi naizmenično upotrebljavaju za proučavanje istih pojava – participativno, građansko i umreženo novinarstvo. Nakon pregleda nastanka, načina definisanja, upotrebe termina, kao i postojećeg kriterijuma za njihovo razdvajanje, uvodi se jednostavan način za njihovu sistematizaciju

⁹ Stefan G. Bosshart and Philomen Schoenhagen, “Amateurs striving for news production. Can they compete with professional journalism?”, *Studies in Communication Sciences*, Vol. 13, no. 2, 2013, p 131.

¹⁰ Jonathan Scott, David Millard and Pauline Leonard, “Citizen participation in news: An analysis of the landscape of online journalism”, *Digital Journalism*, Vol. 3, no. 5, 2015, 737–758.

¹¹ Isto, str. 741.

¹² Steen Steensen and Laura Ahva, “Theories of Journalism in a Digital age: An exploration and introduction”, *Journalism Practice*, Vol. 9, no. 1, 2015, pp. 1–18.

na osnovu „bazičnog modela komunikacionog procesa”¹³. Svrha ove sistematizacije je četvorostruka: treba da posluži stabilizaciji postojećeg kriterijuma za razlikovanje građanskog i participativnog novinarstva; uključivanje pojma umreženo novinarstvo u model i povezivanje sa postojećim kriterijumom; kao orijentacioni instrument prilikom odabira adekvatnog pojma prilikom konkretnih istraživanja; kao i za preciziranje upotrebe pojmova građanskog, participativnog i umreženog novinarstva.

Metodološki je rad baziran na nesistematskom pregledu literature. Dakle, nije vršena sveobuhvatna, sistematizovana analiza određenog uzorka naučnih radova, nego se konceptualna diskusija zasnivana pregledu radova koji nude eksplicitne definicije građanskog, participativnog ili umreženog novinarstva, ili implicitno doprinose njihovom dubljem razumevanju i pojmovnom razgraničenju.

PREGLED KONCEPATA

Participativno novinarstvo

Termin participativno novinarstvo je relativno nov i nalazi se u upotrebi nešto duže od decenije. Merel Borher (Merel Borger) i saradnici su pratili nastanak i razvoj akademskog diskursa o participativnom novinarstvu i odredili su 2003. kao godinu u kojoj termin ulazi u upotrebu¹⁴. Ova grupa autora je uradila opsežnu analizu članaka objavljenih u 18 naučnih časopisa iz oblasti novinarstva, medija i komuniciranja, u periodu od 1995. do 2011. godine. S obzirom na ovakav vremenski okvir istraživanja, nužno se nameće pitanje: Zašto su autori obrađivali članke objavljene pre 2003. godine, ako su primećivali da se termin participativno novinarstvo nije pojavljivao ranije? Razlog za ovakvu odluku je usko povezan sa centralnim problemom koji je otvoren na početku ovog rada. Naime, inicijalnim pregledom literature su Borher i saradnici uvideli da se koncept participativno novinarstvo često upotrebljava paralelno sa terminima: građansko novinarstvo, sadržaji koje kreiraju korisnici (*user-generated content*), samoniklo novinarstvo (*grassroots journalism*), kolaborativno novinarstvo (*collaborative journalism*), umreženo novinarstvo

¹³ Miroljub Radojković i Branimir Stojković, *Informaciono komunikacioni sistemi*, Clio, Beograd, 2009, str. 28.

¹⁴ Merel Borger, Anita Van Hoof, Irene Costera Meijer and José Sanders, “Constructing participatory journalism as a scholarly object: a genealogical analysis”, *Digital journalism*, Vol. 1, no. 1, 2013, pp. 117–134.

(*networked journalism*) i interaktivno novinarstvo¹⁵. Zbog toga su odlučili da u istraživanje uključe i izraze koji su slični participativnom novinarstvu, kako ne bi propustili neke od relevantnih članaka koji se bave predmetom analize. Njihova pretraga u šesnaestogodišnjem vremenskom periodu je rezultirala sa pronalaženjem 119 članaka koji se bave participativnim novinarstvom, bez obzira da li se termin upotrebljava direktno. Dinamika objavljivanja radova pokazuje porast popularnosti termina, posebno počevši sa 2007. godinom, od kada je objavljeno dve trećine radova iz njihovog uzorka. Ovakav trend ukazuje na značaj koncepta, kao i ubrzavanje teorijskih i empirijskih napora akademske zajednice da se savremene promene u novinarstvu razluče i pojmovno obuhvate.

Borher i saradnici su unutar naučnog diskursa kojim se „koncept participativnog novinarstva oblikovao, prezentovao i diskutovao tokom vremena”¹⁶ uočili četiri normativne dimenzije: (1) entuzijazam oko novih demokratskih mogućnosti (2) razočaranje u tvrdokornost (*obduracy*) novinarske profesije (3) razočaranje zbog ekonomskih motiva za pospešivanje participativnog novinarstva i (4) nezadovoljstvo zbog pasivnosti korisnika.

Nesumnjivo značajno istraživanje Borher i saradnika ne govori direktno o granicama značenja pojma participativno novinarstvo, posebno u odnosu sa sličnim terminima koji se upotrebljavaju u teoriji. Međutim, razlike između prva dva diskursa posredno ukazuju na teorijsko razdvajanje između dva vrlo bliska termina – participativnog i građanskog novinarstva. Kako Stiv Polosen (Steve Paulussen) sa saradnicima primećuje, naučni radovi koji se bave onlajn participativnim medijima do 2007. godine većinom su fokusirani na fenomene blogosfere i kolaborativne informativne sajtove (uključujući Indymedia, OhmyNews, Slashdot, Wikinews, Kuro5hin i Plastic), koji izviru na marginama ili izvan postojeće delatnosti tradicionalnih medijskih institucija¹⁷ (Paulussenetal., 2007: 132). Naime, u početku je termin participativno novinarstvo upotrebljavan za opisivanje svakog samostalnog učešća građana u javnoj sferi. Dva autora koji su među najcitiranijima (citirani 675 puta prema Google Scholar) u radovima o građanskom novinarstvu, Šejn Bovman (Shayne Bowman) i Kris Vilis (Chris Willis) koristili su termin participativno novinarstvo. Njihova definicija participativnog novinarstva glasi: „Akti građana ili grupe građana koji igraju aktivnu ulogu u procesu prikupljanja, izveštavanja, analize i diseminacije vesti i informacija. Namera ovakve participacije je da obezbedi nezavisne, pouzdane, tačne, obimne i relevantne in-

¹⁵ Isto, str. 118.

¹⁶ Isto, str. 124.

¹⁷ Steve Paulussen, Ari Heinonen, David Domingo and Thorsten Quandt, “Doing it together: Citizen participation in the professional news making process”, *Observatorio*, Vol. 1, no. 3, 2007, p. 132.

formacije koje zahteva demokratija”¹⁸. Ovaj pravac razmišljanja u skladu je sa prvim diskursom koji izdvaja Borher sa saradnicima i bliži konceptu građanskog novinarstva.

Drugi naučni diskurs, orijentisan na adaptiranje mejnstrim medija na sve aktivniju ulogu njihove publike se razvija od 2007. godine. Ovakav terminološki i istraživački zaokret u savremenim studijama novinarstva koindicira sa objavljivanjem članka Polosena sa saradncima, koji sprovode zajedničko istraživanje odnosa establiranih medija i građana u ulozi komunikatora. U saradnji sa Džejn B. Singer (Jane B. Singer) i Marinom Vujnović (MarinaVujnovic) ovi autori objavljuju 2008. godine rezultate inicijalne međunarodne komparativne studije pod naslovom „Participatory journalism practices in the media and beyond”¹⁹ koja se pokazala kao veoma uticajna. Krunu njihove saradnje predstavlja knjiga „Participativno novinarstvo”²⁰ koja je izdata u ko-autorstvu sa Alfredom Hermidom (Alfred Hermida) i Zvi Rajhom (Zvi Reich). Rad pomenutih autora značajno je doprineo popularizaciji termina i njegovom teorijskom učvršćivanju. Dakle, koncept participativno novinarstvo se odvaja od građanskog i sužava značenje tako da obuhvata samo komunikacione prakse građana koje se prepliću sa radom medijskih institucija. Odnosno, kako Polosen i saradnici objašnjavaju, paralelno sa naporima „tradicionalnih medija da implementiraju participativne forme proizvodnje sadržaja kako bi odgovorili na novonastale potrebe i preferencije publike”²¹, dolazi do razvoja naučnog interesa za inovacije u procesima produkcije.

Dakle, u centru koncepta participativnog novinarstva se nalaze medijske institucije. U skladu sa tim, Igor Vobič i Piter Dalgren (Peter Dahlgren) zaključuju da je „uprkos upotrebi u različitim miljeima i činjenici da je daleko od fiksiranog pojma, participativno novinarstvo ipak donekle konzistentan pojam”²². U naučnom radu koji ima za cilj da preispita koncept participativ-

¹⁸ Shayne Bowman and Chris Willis, “We media”, *How audiences are shaping the future of news and information*, op. cit., str. 9.

¹⁹ David Domingo, Thorsten Quandt, Ari Heinonen, Steve Paulussen, Jane B. Singer and Marina Vujnovic, “Participatory journalism practices in the media and beyond: An international comparative study of initiatives in online newspapers”, *Journalism practice*, Vol. 2, no. 3, 2008, pp. 326–342.

²⁰ Jane B. Singer, David Domingo, Ari Heinonen, Alfred Hermida, Steve Paulussen, Thorsten Quandt, Zvi Reich and Marina Vujnovic. *Participatory journalism: Guarding open gates at online newspapers*. John Wiley & Sons, Boston, 2011.

²¹ Steve Paulussen, Ari Heinonen, David Domingo and Thorsten Quandt, “Doing it together: Citizen participation in the professional news making process”, op. cit., str. 132.

²² Igor Vobič and Peter Dahlgren, “Participatory journalism: possibilities and constraints”, *Medijska Istraživanja*, Vol. 19, no. 2, 2013, p. 9.

nog novinarstva, oni koriste termin „kao generalnu rubriku u koju spadaju svi oblici neprofesionalnih aktivnosti u proizvodnji novinarskih sadržaja koji se mogu smatrati kolektivnim i kolaborativnim aktima a ne paralelnim tokovima produkcije vesti”²³. Zapravo definicija Vobiča i Dalgrena je veoma široka i nastala je na osnovu određenja Singer sa saradnicima što još jednom apostrofiraju značaj ove grupe autora za utemeljenje koncepta kao i njegovo razdvajanje od pojma građanskog novinarstva.

Građansko novinarstvo

Termin građansko novinarstvo ulazi u opštu upotrebu početkom dvadesetprvog veka, dakle paralelno sa nastankom termina participativno novinarstvo, da bi se označio trend sve većeg učešća nezavisnih pojedinaca u procesu proizvodnje vesti. Etimološki i suštinski, termin građanskog novinarstva je u opoziciji sa profesionalnim novinarstvom. Kako ističu Aksel Bruns (Axel Bruns) i Tim Hajfild (Tim Highfield): „Građansko novinarstvo se zasniva na dobrovoljnim doprinosima široko rasprostranjene mreže učesnika, a ne na plaćenom radu tima profesionalaca”²⁴. Prema tome, termin je skovan kako bi se njime označile aktivnosti i proizvodi amatera u kontrastu sa profesionalnim radom i njegovim rezultatima. Odnosno, primarna značenjska intencija pojma građansko novinarstvo je razgraničavanje aktera koji sprovode „novinarske aktivnosti” na liniji amater-profesionalac.

Međutim, ne postoji akademska saglasnost oko konceptualizacije građanskog novinarstva, kao ni jedinstvena definicija. Zbog toga Sju Robinson (Sue Robinson) i Kati Dešano (Cathy Deshano) smatraju termin problematičnim²⁵, a Luk Gud nepreciznim²⁶. Kao što je već rečeno, komunikacione aktivnosti amatera i profesionalaca su isprepletane u praksi pa je naizmenična upotreba termina participativno i građansko novinarstvo izražena u akademskom diskursu. Utom smislu Melisa Vol²⁷ zapaža da naučni članak može sadržati izraz

²³ Isto, str. 14.

²⁴ Axel Bruns and Tim Highfield, “Blogs, Twitter and Braking News: The Prodsusage of Citizen Journalism, in Rebecca Ann Lind (ed.), *Prodsusing Theory in a Digital World: The intersection of Audiences and production in Contemporary Theory*, Peter Lang, New York, 2012, p 19.

²⁵ Sue Robinson and Cathy Deshano, “Citizen Journalists and their Third Places: What makes people exchange information online (or not)?”, *Journalism Studies*, Vol. 12, no. 5, 2011, 642–657.

²⁶ Luke Goode, “Social news, citizen journalism and democracy”, op. cit.

²⁷ Melissa Wall, “Citizen Journalism: A retrospective on what we know, an agenda for what we don’t”, *Digital Journalism*, Vol. 3, no. 6, 2015, pp. 797–813.

participativno novinarstvo u naslovu a građansko u ključnim rečima. Posebno pre 2007. godine se termin participativno novinarstvo često upotrebljavao za imenovanje aktivnosti koje zapravo pripadaju građanskom novinarstvu i obratno. Nakon ove prelomne godine dolazi do pojmovnog razgraničavanja građanskog i participativnog novinarstva u odnosu na to da li je proces proizvodnje vesti potpuno izvan kontrole novinara. Na istoj osnovi Džojns Nip (Joyce Nip) tvrdi da ukoliko korisnici proizvode sadržaj u okvirima koje dizajniranu profesionalci onda je reč o participativnom novinarstvu i ilustruje ga BBC-jevim segmentom sajta „*Have Your Say*” u kojem se korisnici pozivaju da iskažu mišljenje o aktuelnim vestima; ili MSNBC-jevim „*Citizen Journalists Report*” koji predstavlja nešto ređe korišćenu formu u kojoj se građani pozivaju da pošalju sopstvene priče i izveštaje a urednik često sugerše zadatke za interesovanim „građanima reporterima”²⁸. Oslanjajući se na uvedeni kriterijum, Nip pod građansko novinarstvo podvodi sledeće komunikacione prakse: „informativne/ novinske blogove, informativne/ novinske veb sajtove, radio stanice ili dnevnu štampu civilnog sektora (*community*) koje vode pojedinci, grupe građana ili neprofitne organizacije (bez učešća profesionalca osim ako nisu angažovani kao građani bez honorara)”²⁹. Prema ovoj autorki dobri primeri građanskog novinarstva su međunarodni informativni portal *Indymedia*, potom Den Gilmoreov sajt *Bayosphere*, zatim fotografije i video zapisi građana snimljeni tokom raznih prirodnih nepogoda i drugih katastrofa, ukoliko nisu predati etabliranim medijima na objavljivanje. Međutim, Nip donekle relativizuje sopstveno razgraničenje kada među uzore participativnog novinarstva uključuje Južno Korejski *Ohmy News* veb sajt, koji je dugo vremena predstavljao novinarski poduhvat zainteresovanih građana, koji drugi autori smatraju klasičnim oblikom građanskog novinarstva.

Granice između participativnog i građanskog novinarstva svakako su veoma porozne, kao i kriterijumi za svrstavanje određenih praksi pod jedan ili drugi konceptualni okvir, ali je nakon smene prvog i drugog diskursa koju su notirali Borher i saradnici³⁰, moguće uvesti stabilan kriterijum za razlikovanje građanskog i participativnog novinarstva – prisustvo profesionalnog komunikatora u komunikacionom činu. Prema tom kriterijumu distinkcija je jasna i jednostavna. Kada se u javnoj, posredovanoj komunikaciji kao jedan od učesnika pojavljuje profesionalni komunikator (novinar) radi se o participativnom novinarstvu. Pod građansko novinarstvo spadaju javne, posredovane komunikacione aktivnosti pojedinaca ili grupa koje samostalno (bez

²⁸ Joyce Nip, “Exploring the Second Phase of Public Journalism”, *Journalism studies*, Vol. 7, no. 2, 2006, pp. 212–236.

²⁹ Isto, str. 218.

³⁰ Merel Borger, Anita Van Hoof, Irene Costera Meijer and José Sanders, *Constructing participatory journalism as a scholarly object: a genealogical analysis*, opt. cit.

učesća profesionalaca) obavljaju čitav proces prikupljanja, izveštavanja, analize, objavljivanja i odašiljanja vesti i informacija. Ovu distinkciju posebno poštuju autori koji proučavaju razlike između građanskog i profesionalnog novinarstva³¹, zato što se jedino na osnovu „čistog” oblika građanskog novinarstva može prosuđivati njegov karakter, kvalitet i značaj u poređenju sa profesionalnim žurnalizmom.

Uvažavajući ovaj kriterijum, Bruns i Hajfield, objašnjavaju da se građansko novinarstvo može „odvijati pod okriljem centralnog veb sajta (od *Indymedia*, *Slashdot*, *OhmyNews* do *Huffington Post*), na decentralizovan način kroz interakciju između individualnih učesnika u blogosferi ili kroz saradnju razuđene mreže pojedinaca koji koriste zajedničku osnovnu socijalnu medijsku platformu kao što je Tviter”³². Pluralizam veb platformi koje podržavaju građansko novinarstvo indukuje mnoštvo njegovih pojava oblika. Pored različitih načina umrežavanja građana-novinara (tehnički i strukturalno), postoje i različiti modeli finansiranja, različiti ciljevi javnog istupanja kao i različit domet – počevši od hiper-lokalnog, nacionalnog pa do međunarodnog/globalnog. Džesika Roberts (Jessica Roberts) i Linda Štajner (Linda Steiner) navode neke od mogućih modela organizovanja građanskog novinarstva: „hiper-lokalni sajtovi koje održavaju isključivo volonteri; sajtovi u vlasništvu i pod kontrolom legata; hibridni sajtovi unutar kojih komunikacione aktivnosti građana nadziru obučeni i plaćeni stručnjaci; potpuno nezavisni sajtovi koji objavljuju materijal koji su napisali građani, ponekad uz podršku fondacija ili investitora; profitni i neprofitni sajtovi kojima rukovode pojedinci; zajednički komunikacioni poduhvati unutar kojih volonteri učestvuju u donošenju odluka, ponekad na formalnim sastancima. U poslednjih nekoliko godina, Tviter i razne druge socijalne mreže se takođe uključuju pod pojam građanskog novinarstva”³³. Među tehničke, strukturalne, organizacione i funkcionalne kriterijume za razlikovanje oblika građanskog novinarstva, mogu se dodati i temporalni. Val ističe da se sadržaji koje proizvode građani mogu imati različitu periodiku: odnositi na jedan trenutak (svedočanstvo o događaju),

³¹ Stefan G Bosshart and Philomen Schoenhagen, “Amateurs striving for news production. Can they compete with professional journalism?”, *Studies in Communication Sciences*, Vol. 13, no. 2, 2013, pp. 13–147.

³² Axel Bruns and Tim Highfield, *Blogs, Twitter and Braking News: The Producers of Citizen Journalism*, op. cit., p 19.

³³ Jessica Roberts and Linda Steiner, “Ethics of Citizen Journalism Sites”, in Don Heider and Adrienne L. Massanari (Eds.), *Digital Ethics: Research and practice*, Peter Lang, New York, 2012, p 84.

biti privremeni (Tviter konverzacija), ili redovni poput komunikacionih platformi lokalnih zajednica³⁴.

Umreženo novinarstvo

Konceptu umreženog novinarstva se takođe, pripisuje značenje koje je na razmeđu pojmova participativnog i građanskog. Najpoznatiji proponent koncepta, autorka Ansgard Hajnrh (Ansgard Heinrich) tvrdi: „Koncept je u poslednjih nekoliko godina upotrebljavan retko, u različitim kontekstima i sa različitim konotacijama, pri čemu precizna definicija ovog pojma ne postoji”³⁵.

Većina autora koji koriste termin definišu ga ili kao formu građanskog novinarstva ili kao participativn onovinarstvo, posmatrano prema uvedenom kriterijumu razlikovanja. Džef Džarvis (Jeff Jarvis) primenjuje izraz umreženo novinarstvo za opisivanje partnerstva između publike i novinara, pri čemu novinarima pripisuje ulogu moderatora u otvorenom procesu produkcije. Prema Džarvisu umreženo novinarstvo je kolaborativni model u kojem novinari i građani saraduju na poslovima prikupljanja informacija, kreiranja priča i reviziji priča nakon objavljivanja³⁶. Slično određenje, koje je suštinski identično konceptu participativnog novinarstva, nude Čarli Beket (Charlie Beckett) i Robin Mensel (Robin Mansell)³⁷.

Dakle, pojam umreženog novinarstva se koristi veoma fluidno, podjednako u zoni značenja građanskog i participativnog novinarstva, ali upućuje na potencijal umrežavanja putem novih tehnologija komuniciranja i u tom smislu unosi novinu u pojmovni aparat studija medija i novinarstva. U tom pravcu je najdalje otišla Hajnrh, koja povezuje koncept umreženog novinarstva sa idejom umreženog društva: „Umreženo novinarstvo predstavlja model za razmatranje promena oblika povezivanja i interakcije u savremenoj globalnoj javnoj sferi. Umesto da se izraz koristi kao sinonim za građansko novinarstvo ili kao koncept koji se odnosi na uloge novinara ili specifičnu formu novinarstva, umreženo novinarstvo treba shvatiti kao strukturalni koncept koji obuhvata čitavu sferu novinarstva u kojoj se uloge novinara *defacto* menjaju

³⁴ Melissa Wall, “Citizen Journalism: A retrospective on what we know, an agenda for what we don’t”, op. cit., p. 799.

³⁵ Ansgard Heinrich, *Network journalism: Journalistic practice in interactive spheres*, op. cit., p. 56.

³⁶ Jeff Jarvis, “Networked Journalism”, BuzzMachine, 05.07.2006. Available from: <http://buzzmachine.com/2006/07/05/networkedjournalism/> (Accessed April 04 2014).

³⁷ Charlie Beckett and Robin Mansell, “Crossing boundaries: New media and networked journalism”, *Communication, Culture and Critique*, Vol. 1, no. 1, 2008, pp. 92–104.

ali se oblikuje i posve novi organizacioni okvir novinarstva³⁸. Prema Hajnrih, umreženo novinarstvo treba shvatiti kao novu paradigmu koja smenjuje tradicionalni medijski sistem i kojoj pripadaju svi pomenuti koncepti i dezinatumi³⁹ na koje se odnose. Drugim rečima, Hajnrih smatra da sfera novinarstva prolazi kroz transformaciju od linearno organizovanog sistema ka „haotičnom” mrežnom obliku povezivanja između mnoštva različitih proizvođača informacija: „Manje ili više statičan tok, visoko kontrolisanog sistema novinarstva zamenjuju dinamični oblici razmene”⁴⁰. Dakle, Hajnrih nudi pogled na novinarstvo kao jedan mrežni sistem koji se, kao i svi drugi sistemi, sastoje od mrežnih čvorova između koji su međusobno povezani i uzajamno zavisni. U mrežnoj komunikaciji alternativni mediji, građani, grupe i institucije predstavljaju informacione čvorove koji zajedno sa etabliranim medijima i profesionalnim komunikatorima učestvuju u dinamičnoj strukturi globalne sfere novinarstva.

DISKUSIJA I ZAKLJUČAK

Predstavljeni pregled literature pokazuje da se imenovanje aktivnosti građana u javnoj sferi više bazira na kreativnosti nego na pojmovnom opredeljenju autora. Međutim, prisustvo ili odsustvo profesionalnog novinara u komunikacionom činu, se polako uspostavlja kao kriterijum za razlikovanje akata građanskog i participativnog novinarstva. Na osnovu ovog kriterijuma u građansko novinarstvo spadaju sve komunikacione prakse koje su nezavisne od profesionalnog modela žurnalizma⁴¹, dok napori tradicionalnih medija da u svoju produkciju uključe publiku pripadaju participativnom novinarstvu⁴².

³⁸ Ansgard Heinrich, *Network journalism: Journalistic practice in interactive spheres*, op. cit., p 61.

³⁹ Dezinatum je predmet, biće ili ideja na koji se znak odnosi, prema Miroljub Radjković i Toma Đorđević, *Osnove Komunikologije*, Čigoja štampa, Beograd, str. 51.

⁴⁰ Ansgard Heinrich, *Network journalism: Journalistic practice in interactive spheres*, op. cit., p 62.

⁴¹ Stefan G. Bosshart and Philomen Schoenhagen, *Amateurs striving for news production. Can they compete with professional journalism?*, op. cit.
Sue Robinson and Cathy Deshano, *Citizen Journalists and their Third Places: What makes people exchange information online (or not)?*, op. cit.
Melissa Wall, “Citizen Journalism: A retrospective on what we know, an agenda for what we don’t”, op. cit.

⁴² Igor Vobič and Peter Dahlgren, *Participatory journalism: possibilities and constraints*, op. cit.

Namera je ovog rada da ovaj kriterijum smesti u širi okvir, preciznije poveže pravce razmišljanja o sve aktivnijoj ulozi publike u savremenoj javnoj sferi sa „bazičnim modelom komunikacionog procesa“⁴³. Ovaj model, utemeljen u sistemsku perspektivu na novinarstvo⁴⁴, bio je dugo vremena glavna vodilja većine istraživanja. Model koji predstavlja osnovni komunikacioni lanac, komunikator – poruka – kanal – recipijent, se sasvim logično preslikava na odnos između novinarstva i publike. Drugim rečima, u sistemu masovnog komuniciranja sa jedne strane komunikacionog kanala se nalaze proizvođači sadržaja, profesionalni komunikatori, a sa druge konzumenti sadržaja, odnosno manje ili više aktivna publika kao primajuća struktura. Primenom bazičnog modela moguće je sistematizovati koncepte građanskog, participativnog i umreženog novinarstva prema tome koji element komunikacionog lanca stavljaju u prvi plan.

Kada se transformacija savremenog žurnalizma posmatra iz ugla produkcije, onda je glavno istraživačko pitanje kako se medijske organizacije prilagođavaju na sve veći angažman publike u svim fazama rada – prikupljanja i obrade informacija, kreiranja, objavljivanja i interpretacije poruka. Takvoj istraživačkoj orijentaciji je primeren koncept participativnog novinarstva. On je ujedno i najrazvijeniji, zato što što je percepcija istraživača tradicionalno usmerena ka „moćnijoj“ strani, odnosno usmerena transmisionim modelom komuniciranja.

Ukoliko se pažnja usmeri na narastajuću moć publike, odnosno ovladavanje komunikacionim sredstvima za „neposredno“ izražavanje i širenje mišljenja u javnoj sferi, onda je primenljiviji pojam građanskog novinarstva. Prema tome, kada se istražuju komunikacioni akti građana (pojedinaца i grupa) čiji ishod predstavljaju nezavisne, pouzdane, tačne, sveobuhvatne i društveno relevantne informacije, zauzima se manje zastupljena perspektiva u studijama medija i novinarstva – publike, tretirane dugo vremena kao heterogene mase primaoca poruka.

Moguć je i treći fokus, na karakter komunikacionih kanala koji podržavaju proces savremenog žurnalizma. Tada se opisuju nove forme povezivanja između nekadašnjih komunikatora i nekadašnje publike, odnosno mrežno strukturiranje društvene komunikacije. Dakle, pojmom umreženog novinarstva se označava transformacija novinarstva od hijerarhijski organizovane distribucije poruka u komunikaciju umreženih čvorova – komunikatora.

⁴³ Miroljub Radojković i Branimir Stojković, *Informaciono komunikacioni sistemi*, op. cit., str. 28.

⁴⁴ Loosen Wiebke and Jan-Hinrik Schmidt, “(RE-) DISCOVERING THE AUDIENCE: The relationship between journalism and audience in networked digital media”, *Information, Communication & Society*, Vol. 15, no. 6, 2012, pp. 867–887.

Tendencija sa ovakvom sistematizacijom je dvostruka. Prvo, trebalo bi da posluži istraživačima da na osnovu predmeta istraživanja zauzmu pravu perspektivu, odnosno odaberu odgovarajući koncept. U protivnom, postoji opasnost da se istraživački napori ne povezuju, a naučna saznanja ne nadograđuju. Drugo, treba da ukaže akademskoj zajednici da je možda previše vezana za bazični model. Kako ističu Jan-Hinrik Šmit (Jan-Hinrik Schmidt) i Webke Lozen (Wiebke Loosen): „Akademska istraživanja uglavnom zauzimaju ili perspektivu na novinarstvo ili na publiku, dok se relevantna „druga strana” razmatra ili implicitno ili je potpuno izvan teorijskog i empirijskog fokusa”⁴⁵. Ovakav dizajn istraživanja ukazuje na duboku ukorenjenost bazičnog modela u studije novinarstva, koja može biti problematična u kontekstu savremene komunikacione revolucije. Odnos između novinara i publike se menja, kao i procesi produkcije i konzumacije sadržaja na individualnom, organizacionom i društvenom nivou. Postojeći termini koji bi trebalo da naznače ukrštanje uloga proizvođača i korisnika vesti su možda suštinski jednostrani i kao takvi nedostatni za obuhvatanje savremene prakse. U skladu sa tim, Laura Ahva upozorava da su termini „amatersko“, „ne-profesionalno” ili „građansko” novinarstvo neadekvatni za opisivanje kontinuuma aktivnosti različitih učesnika u savremenom novinarstvu. Ona koristi izraz “in-betweeners” za aktere koji zauzimaju različite „participativne pozicije između uloga novinara i publike”⁴⁶.

Sledeći argument Ahve, možda se kao središnja, ujedinjujuća pozicija nameće sama uloga novinarstva u društvu. Stavljanjem društvene uloge novinarstva u primarni fokus, kao centralna istraživačka pitanja se postavljaju: ko, na koji način i kojim sredstvima će zadovoljavati potrebu građana da na osnovu pravovremenih i tačnih informacija raspravljaju o važnim društvenim problemima. Ovakvoj perspektivi se možda može pridružiti termin participativno novinarstvo, ali upotrebljen u širem smislu, u smislu koji prevazilazi postojeći okvir povezan sa uključivanjem publike u rad medijskih organizacija. Koncept participacije izvorno upućuje na učestvovanje u demokratskim procesima i kao takav može poslužiti kao pomirujuće stanovište, i nova polazna osnova za proučavanje učešća građana u javnom životu.

⁴⁵ Jan-Hinrik Schmidt and Wiebke Loosen, “Both Sides of the Story: Assessing audience participation in journalism through the concept of inclusion distance”, *Digital Journalism*, Vol. 3, no. 2, 2015, p. 260.

⁴⁶ Laura Ahva, “How is Participation Practiced by “In-betweeners” of Journalism?”, *Journalism Practice*, 2016, p. 2.

BIBLIOGRAFIJA

- [1] Ahva, Laura, "How is Participation Practiced by 'In-betweeners' of Journalism?", *Journalism Practice*, 2016, pp. 1–18.
- [2] Beckett, Charlie and Robin, Mansell, "Crossing boundaries: New media and networked journalism", *Communication, Culture and Critique*, Vol. 1, no. 1, 2008, pp. 92–104.
- [3] Borger, Merel, Van Hoof, Anita, Costera Meijer, Irene and Sanders, José, "Constructing participatory journalism as a scholarly object: a genealogical analysis", *Digital journalism*, Vol. 1, no. 1, 2013, pp. 117–134.
- [4] Bosshart, Stefan G. and Schoenhagen, Philomen, "Amateurs striving for news production. Can they compete with professional journalism?", *Studies in Communication Sciences*, Vol. 13, no. 2, 2013, pp. 139–147.
- [5] Bowman, Shayne and Willis, Chris, "We media", *How audiences are shaping the future of news and information*, The Media Center at The American Press Institute. Also published online in HTML: www.hypergene.net/wemedia/, 2003.
- [6] Bruns, Axel and Highfield, Tim, "Blogs, Twitter and Braking News: The Prodisage of Citizen Journalism, in Rebecca Ann Lind (ed.), *Prodising Theory in a Digital World: The intersection of Audiences and production in Contemporary Theory*, Peter Lang, New York, 2012, pp. 15–32.
- [7] Deuze, Mark, "Journalism studies beyond media: On ideology and identity", *Ecquid Novi: African Journalism Studies*, Vol. 25, no. 2, 2004, pp. 275–293.
- [8] Domingo David, Quandt, Thorsten, Heinonen, Ari, Paulussen, Steve, Singer, Jane B. and Vujnovic, Marina, "Participatory journalism practices in the media and beyond: An international comparative study of initiatives in online newspapers", *Journalism practice*, Vol. 2, no. 3, 2008, pp. 326–342.
- [9] Fröhlich Romy, Quiring, Oliver and Engesser, Sven, "Between idiosyncratic self-interests and professional standards: A contribution to the understanding of participatory journalism in Web 2.0. Results from an online survey in Germany", *Journalism*, Vol. 13, no. 8, 2012, pp. 1041–1063.
- [10] Gillmor, Dan, *We the media: Grassroots journalism by the people, for the people*, O'Reilly Media, 2006.
- [11] Goode, Luke, "Social news, citizen journalism and democracy", *New Media & Society*, Vol. 11, no. 8, 2009, pp. 1287–1305.
- [12] Heinrich, Ansgard, *Network journalism: Journalistic practice in interactive spheres*, Routledge, New York, 2011.
- [13] Jarvis, Jeff, "Networked Journalism", BuzzMachine, 05.07.2006. Available from: <http://buzzmachine.com/2006/07/05/networkedjournalism/> (Accessed April 04 2014).

- [14] Loeffelholz, Martin and Quandt, Thorsten, "Journalism theory: Developments in German speaking countries", *Ecquid Novi: African Journalism Studies*, Vol. 26, no. 2, 2005, pp. 228–246.
- [15] Loosen Wiebke and Schmidt, Jan-Hinrik, "(RE-) DISCOVERING THE AUDIENCE: The relationship between journalism and audience in networked digital media", *Information, Communication & Society*, Vol. 15, no. 6, 2012, pp. 867–887.
- [16] Nip, Joyce, "Exploring the Second Phase of Public Journalism", *Journalism studies*, Vol. 7, no. 2, 2006, pp. 212–236.
- [17] Paulussen, Steve, Heinonen, Ari, Domingo, David and Quandt, Thorsten, "Doing it together: Citizen participation in the professional news making process", *Observatorio*, Vol. 1, no. 3, 2007, pp. 131–154.
- [18] Radojković, Miroljub i Stojković, Branimir, *Informaciono komunikacioni sistemi*, Clio, Beograd, 2009.
- [19] Radojković Miroljub i Đorđević, Toma, *Osnove Komunikologije*, Čigoja štampa, Beograd.
- [20] Roberts Jessica and Steiner, Linda, "Ethics of Citizen Journalism Sites", in Don Heider and Massanari, Adrienne L. (Eds.), *Digital Ethics: Research and practice*, Peter Lang, New York, 2012, pp. 80–99.
- [21] Robinson Sue and Deshano, Cathy, "Citizen Journalists and their Third Places: What makes people exchange information online (or not)?", *Journalism Studies*, Vol. 12, no. 5, 2011, 642–657.
- [22] Schmidt Jan-Hinrik and Loosen, Wiebke, "Both Sides of the Story: Assessing audience participation in journalism through the concept of inclusion distance", *Digital Journalism*, Vol. 3, no. 2, 2015, 259–278.
- [23] Scott Jonathan, Millard, David and Leonard, Pauline, "Citizen participation in news: An analysis of the landscape of online journalism", *Digital Journalism*, Vol. 3, no. 5, 2015, 737–758.
- [24] Singer Jane B., Domingo, David, Heinonen, Ari, Hermida, Alfred, Paulussen, Steve, Quandt, Thorsten, Zvi Reich and Vujnovic, Marina, *Participatory journalism: Guarding open gates at online newspapers*. John Wiley & Sons, Boston, 2011.
- [25] Steensen Steen and Ahva, Laura, "Theories of Journalism in a Digital age: An exploration and introduction", *Journalism Practice*, Vol. 9, no. 1, 2015, pp. 1–18.
- [26] Vobič Igor and Dahlgren, Peter, "Participatory journalism: possibilities and constraints", *Medijska Istraživanja*, Vol. 19, no. 2, 2013, pp. 9–30.
- [27] Wahl-Jorgensen, Karin and Hanitzsch, Thomas, "Introduction: On why and how we should do journalism studies" in Karin Wahl-Jorgensen and Thomas Hanitzsch (Eds.), *The handbook of journalism studies*, Routledge, New York, 2008, pp. 3–16.
- [28] Wall, Melissa, "Citizen Journalism: A retrospective on what we know, an agenda for what we don't", *Digital Journalism*, Vol. 3, no. 6, 2015, pp. 797–813.

Ana Milojević

CITIZEN PARTICIPATION IN CONTEMPORARY JOURNALISM: CONCEPTUAL DISCUSSION

Abstract

This paper questions the pluralism of terms used for considering citizen participation in the production of news. Based on a literature review, the concepts of participatory, civic and networked journalism are discussed – their meaning and use in academic literature. Besides examining the existing way of differentiation between citizen and participatory journalism, the concepts of participatory, civic and networked journalism are systematized using the basic model of the communication process. On the grounds of the theoretical discussions and introduced systematization, participatory journalism is offered as a unifying concept with potential to encompass current transformation of journalism as a system.

Keywords:

Citizen journalism, participatory journalism, networked journalism, audience, journalism studies, definition, concept